

РОЗУМНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНУ

© Бжуска Я., Пика Я., 2012

Європейський Союз потребує розумного і сталого розвитку. Це вимагає зміни поточної політики розвитку, результати якої не дають очікуваної ефективності. У документах ЄС вказується про необхідність зосередження зусиль сфери R + D + I на розумній спеціалізації “з метою отримання синергетичного ефекту”. Подано методологію створення Регіональної інноваційної стратегії, зорієнтованої на створення інтелектуальних ринків для технологій майбутнього.

Ключові слова: сталий розвиток, розумна спеціалізація, регіон.

REGION SMART SPECIALIZATION

© Brzóška J., Pyka J., 2012

The European Union is in need of balanced and intelligent development. This requires a modification of the current development policy, ineffective in its present form. The EU documents stress that a concentration of efforts in B+R+I area on smart specialisations is of utmost importance. The article demonstrates the methods of developing a Regional Innovation Strategy, which is focused on creation of intelligent markets for the technology of tomorrow.

Key words: sustainable development, smart specialization, region.

Постановка проблеми. Найбільша криза, яка вразила світ після Другої світової війни і почалася у 2007 році, із наростаючою силою впливає на соціально-економічну ситуацію в Європейському Союзі та інших європейських країнах.

Для виходу з економічної кризи Європейський Союз (ЄС) потребує розумного, сталого, зрівноваженого розвитку [1]. Це вимагає всеосяжної європейської інноваційної стратегії, що викладена в документі “Інновації Союзу” [2], опублікованому у жовтні 2010 року. Цей документ орієнтований на інвестиції в дослідження, інновації та підприємництво у кожній державі-члені і регіоні ЄС з метою повного використання потенціалу Європи.

У програмному документі політики ЄС “Стратегія для розумного, стійкого та інклюзивного розвитку, що сприяє громадському приєднанню Європа 2020”, говориться, що “...на національному рівні держави-члени матимуть на меті реформування національних і регіональних систем бізнесу B+R+I, щоб вони заохочували розвиток передового досвіду і інтелегентної (смайт) спеціалізації” [3].

Європейська комісія очікує, що національна і регіональна влада на усій території ЄС готує наукові дослідження та інноваційні стратегії для смайт-спеціалізації з метою використання коштів структурних фондів ЄС і збільшення синергії між різними політиками ЄС, національних і регіональних, а також державних і приватних інвестицій.

Розумна спеціалізація – це виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення конкурентних переваг кожного регіону і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень.

Це також означає зміцнення регіональної інноваційної системи, збільшення потоку знань і розповсюдження користі інновацій у регіональній економіці.

Розумна спеціалізація має вирішальне значення для фактичної ефективності дослідження та інвестицій в інновації. Пропозиції Європейської Комісії щодо політики гуртування на період 2014–2020 рр. стане передумовою для використання Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) у 2013–2020 рр. у межах підтримки цих інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розумної спеціалізації є не тільки у центрі уваги чиновників ЄС. У роботах Я. Бжуска, Я. Пика [2], П. Девіда, Д. Форей, Б. Хола [4], М. Кардаса [8] і Г. Тобор [17] подано цю концепцію, а також спроби її застосування. Підкреслюється, що розумна спеціалі-

зація не є новою. Це спроба виправити мислення і методологію щодо підтримки соціально-економічного розвитку в країнах Європейського Союзу.

З метою підтримки регіонів та держав-членів Європейська Комісія впровадила у 2011 році Smart Specialisation Platform-спеціалізацію. Ця платформа спрямована на сприяння щорічній зустрічі політиків і груп, відповідальних за розумну спеціалізацію, створення бази даних політиків та експертів, і стане платформою для обміну інформацією між регіонами.

З метою уніфікації дій регіонів Європейська Комісія розробила керівництво RIS 3 Guide [4]. Регіональні стратегії розумної спеціалізації визначаються відповідно до цього керівництва як інтегровані стратегії, що ґрунтуються на трансформації економіки:

- дає змогу зосередити державну підтримку на інноваціях, розвитку, який ґрунтується на знаннях, проблемах та потребах;
- надає інструменти для стимулювання приватних інвестицій у дослідження і розробки;
- побудовані на можливостях, компетенціях, конкурентних чинниках і потенціалі регіону щодо досконалості у світовому та європейському ланцюжках утворення вартості;
- сприяє участі регіональних та заохочує державні органи влади приймати інноваційні підходи до розвитку;
- ґрунтується на певних показниках, включаючи моніторинг та оцінювання.

Цілі статті. Основна мета полягає у розробленні методології для реалізації інтелектуального впливу спеціалізації в Регіональній інноваційній стратегії Сілезії; презентації концепції розумної спеціалізації; розвитку розумних регіонів: план бачення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін “розумна спеціалізація” перекладається як концепція розумної спеціалізації в області інноваційної політики. Цю концепцію розробила група експертів “Знання для розвитку”, яка як консультативний орган була створена у 2005 році комісаром ЄС з досліджень. “Розумна спеціалізація” – це поняття та інструмент для визначення й побудови теперішнього та майбутнього положення (місця) в регіоні або державі в економіці, що ґрунтується на знаннях та таких засадах:

- впровадження розумної спеціалізації вимагає створення доволі великої кількості досліджень та інновацій, які створять конкуренцію. Це дасть змогу використати ефект масштабу і поширення;
- конкуренція в європейських країнах і регіонах у тих самих областях досліджень науки і сфер економіки, що може призвести до відсутності очікуваного результату через відсутність економії від масштабу і відповідної критичної маси;
- суть визначення поняття розумної спеціалізації визначають т. зв. технології загального призначення. Вони характеризуються тим, що є повсюдно і використовуються у багатьох галузях людської діяльності, а їх використання вимагає додаткових інвестицій у певних секторах;
- впровадження розумної спеціалізації повинно полягати у “підприємницькому процесі” навчання, який вказуватиме галузі науки і техніки, в яких регіон або держава зможуть бути лідером в Європі та світі. Головними учасниками цього процесу повинні бути підприємці, а державне управління повинно забезпечити відповідну інфраструктуру і доступ до інформації за нових технологічних можливостей і ризиків, а також можливих джерел фінансування.

Концепція розумної спеціалізації передбачає взаємозв'язок між наукою, освітою і економікою, хоча у контексті регіонального розвитку можна швидше говорити про відносини між бізнесом, наукою і громадською сферою. Відповідно до цих відносин мета розумної спеціалізації – це оптимальне використання потенціалу окремих регіонів і країн через найбільше пристосування можливих напрямів розвитку науки і освіти у цих регіонах або країнах до їх конкретних соціально-економічних умов. Тобто спрямування державного втручання у такі ініціативи, заходи і проекти, які уможливають спеціалізацію у цьому регіоні або країні, або розвиток базових технологій чи продуктів і послуг з використанням цих технологій. Суспільна роль уряду не є вибором тієї чи іншої спеціалізації, участь у залученні різних партнерів у процесі формування спеціалізації, виявленні додаткових інвестицій у нові спеціалізації та розширення ділових контактів у межах технологій та загальне застосування різними партнерами.

Але концепція розумної спеціалізації має свої недоліки. Це небезпека концентрації розвитку сучасних технологій в найрозвиненіших регіонах, що може призвести до великої поляризації регіонів.

Сучасні системи глобальних зв'язків створюють не тільки величезні можливості, але й величезні ризики. Ефективність держави визначає її здатність проводити реформи за активної участі громадян і обмежених ресурсів. У цих умовах необхідне використання територіального підходу до розвитку, який, з одного боку, використовує потенціал місцевих та регіональних суб'єктів розвитку, з іншого, – аналіз проблем і потенціал розвитку, а також функціональні зв'язки між різними областями планування та здійснення заходів цього розвитку [5].

У пропозиції Європейської Комісії щодо політики гуртування на період 2014–2020 рр. [6] потреба в інноваціях є однією із пріоритетних для регіону. Комісія очікує від національних і регіональних органів влади підготовку стратегії досліджень та інновацій в інтересах т. зв. розумної спеціалізації для зміцнення регіональної інноваційної системи, в такий спосіб максимізуючи вигоди від зростання комерціалізації знань у регіоні.

Для задоволення цих стратегічних завдань був обраний тематичний підхід. Тематичний підхід до створення інноваційної стратегії та інноваційної політики у регіоні вказує на концентрацію уваги щодо використання ендегенного потенціалу для зростання регіону і досягнення переваги в глобальному масштабі. Прийнятий тематичний підхід узгоджується з керівними принципами Європейської Комісії в галузі т. зв. регіональних інноваційних стратегій третього покоління, опублікованими в грудні 2011 року Генеральною дирекцією з регіональної політики у межах ініціативи “Smart Platform Specialisation”. Він відображає положення Європейської Комісії про те, щоб оновлені регіональні інноваційні стратегії ґрунтувались на ідеї чотирьох “С”:

- *choices* (вибори) – зазначення кількості інвестиційних пріоритетів про підприємницький потенціал та перспективні напрями спеціалізації;

- *competitive advantage* (конкурентні переваги) – побудова на поточній економічній спеціалізації регіону та мобілізації талантів завдяки поєднанню потреби і можливості сектору досліджень і розвитку промисловості та бізнесу;

- *critical mass* (критична маса) – спрямування на розвиток світового класу кластерів та створення простору для різноманітних міжсекторних зв'язків, що прискорюють процеси диверсифікації в умовах росту участі в міжрегіональних мережах;

- *collaborative leadership* (колективне керівництво) – включення до інноваційних процесів не тільки навчальних закладів, компаній і державних органів, але й користувачів інновацій.

Використання тематичного підходу не треба плутати з галузевим підходом, тому що це відкриває перспективи для розвитку малих, середніх та великих фірм В+R+І, установ, організацій підтримки та організованих та індивідуальних користувачів інновацій, що зосереджуються навколо конкретних тем, незалежно від галузі. Центром ваги є можливість брати участь у ланцюжках створення вартості, що характерно для конкретних тематичних рішень як на регіональному рівні, так і в глобальному масштабі.

Глобальна поінформованість про наявність ресурсів, зниження важливості прав власності на активи і їх локалізація впливають на сприйняття функції суб'єктів у розвитку інноваційного середовища бізнесу, науки та економічних умов. Вже не наявність ресурсів, а й уміння їх здобувати може вирішити питання про розвиток підприємств та регіонів. Отже, розумним здається перетворення регіональної інноваційної системи в “інноваційну екосистему”, яка характеризує взаємне формування процесів генерування рішень у системах, які натурально проникають у тематичні системи з нестандартними зв'язками, і співробітництвом між суб'єктами регіональної інноваційної системи. “Екосистему” визначає клімат і умови для створення інновацій. Фундамент екосистеми створює відносини та ендегенні елементи регіону, в той самий час зовнішня орієнтація акторів інноваційного розвитку прямує до екзогенного придбання ресурсів, уміло будуючи свою провідну роль в надрегіональному масштабі.

Категорія “інноваційна екосистема” відповідно до підходу ЄС вписується у концепцію створення третього покоління інноваційної стратегії, яка зосереджена на реалізації ідеї інтелектуальної спеціалізації. Ініціатива “Smart Specialisation Platform” спрямована на виявлення унікальних характеристик і активів кожної країни і регіону, виділення конкурентної переваги кожного регіону і регіональних партнерів і ресурсів навколо бачення свого майбутнього, орієнтованого на досягнення [7].

В умовах ринкової економіки фундаментальна динаміка поведінки ринку є функцією основних органів, які встановлюють глобальні правила ринкової гри, що передається на внутрішні ринки, і навіть на місцеві. Це на ринковій грі створюються і реалізуються інновації, і їх зростання залежить від інтенсивності конкуренції на ринках. Інноваційна політика органів державної влади з метою розвитку інноваційної екосистеми за своєю природою є катализатором обраних процесів, створення сприятливих умов для винахідництва і творчості та інкубаційних інновацій та рішень, що пришвидшують інноваційний розвиток. У той самий час вона не може претендувати на заміну ринкових сил, а тільки реагувати у відповідь на недоліки ринкового механізму.

Беручи до уваги умови і правила інноваційної політики в регіоні, суть перетворень інноваційної системи у регіональну екосистему, а також аналіз динаміки інновацій в регіоні, зміни стимуляторів і дестимуляторів, визначено два пріоритети щодо інноваційного розвитку:

- пріоритет I – масштабування і внутрішня інтеграція інноваційного потенціалу регіону;

- пріоритет II – створення ринків для смарт-технологій майбутнього.

Пріоритет номер один є продовженням існуючих рішень в області науки, економіки та бізнес-послуги для розвитку інноваційного регіону. В принципі, це має бути перевірка, вдосконалення, розвиток інфраструктури та зростання зв'язків в екосистемі.

Другий пріоритет передбачає зміни в управлінні та бізнес-моделі компаній, що відкриває нові можливості для участі в ланцюжках створення вартості, сформованої у міжрегіональному масштабі. Важливим

компонентом цього пріоритету є майбутня хвиля перетворень у напрямку створення інтелектуальних ринків. Пріоритет полягає в підготовці інституційного потенціалу і соціальних умов для функціонування в умовах інтелектуальних ринків. Це є активним очікуванням проривів в області технологій і продуктів, що вимагає підготовки їх сприйняття усіма суб'єктами соціально-економічного розвитку. У цьому контексті стратегічними напрямками публічного втручання є:

- створення та розвиток громад знань та інновацій;
- розвиток мережі технологічно розвинених громадських послуг;
- сприяння розвитку інфраструктури інноваційної екосистеми в регіоні;
- заохочування МСП до участі у глобальній структурі створення вартості в плані реалізації інноваційних рішень;
- підтримування талантів і дії для збільшення компетенції як набутої сили.

Пріоритетом інноваційного розвитку Сілезького воєводства є створення смарт-ринків для технологій майбутнього, для якого визначені такі основні компоненти:

- інноваційне партнерство в області підприємництва;
- інтелектуальні мережі розподілу;
- оцифровування інноваційних мереж і єдиний цифровий ринок;
- низькоінфляційна економіка.

Генезисом поняття або зрозумілою системою, яка є наслідком розвитку ринкової економіки і, особливо, економіки, що ґрунтується на знаннях, є ринки розумні. Слід розглядати дві області ринкових умов і поведінку акторів на цих ринках.

Перший з них, який можна назвати областю пропозицій, допускає пасивну поведінку споживачів та інвесторів на ринку. Таке припущення є орієнтацією на управління попитом, а пропозиція видів продукції, пов'язана з цим попитом, представлена постачальником. Відсутність відповіді від споживача (або відчуття безсилля за т. зв. природної монополії) на постійно зростаючі витрати на придбання та використання ресурсів і продуктів, що робить те, що одним зі шляхів подолання бар'єрів обмеження ресурсів стають технології і пов'язані з ними інноваційні процеси і продукція, які впливають з підвищення ефективності управління попитом.

Ефективність управління попитом пов'язана з необхідністю ефективного використання обмежених ресурсів (таких як природні ресурси в енергетичному секторі), а також з реалізацією принципів сталого розвитку економіки.

Розвиток сфери постачання (управління попитом) багато в чому залежить від розвитку інфраструктури. У випадку енергетики – це мережі розподілу з використанням ІКТ-технологій. Вони мають оптимізувати доставки замовнику у режимі реального часу і забезпечити двосторонній зв'язок із системою постачання. Управління попитом неможливе без розроблення і використання цифрових технологій як постачальниками, так і клієнтами.

Другим напрямком умов інтелектуальних ринків можна вважати область створення і обмін вартістю. Одним із ключових джерел знань є споживачі, чия роль не обмежується тільки надаванням інформації про свої потреби і свою оцінку ринкової пропозиції. Споживачі починають брати участь у процесі створення нової вартості, партнерства та концептуалізації ідей і створення продуктів і послуг. Споживання докорінно змінило свою природу, перестаючи бути просто “прямим актом задоволення”, і стаючи [8]:

- соціальним процесом – поведінкою людей, які створюють свідомість, і прийняттям рішень, спрямованих на задоволення потреб, і може стосуватись як окремих осіб, так і населення загалом;
- сферою суспільного відтворення – фазою закінчення управління, відповідно до якого користувач має матеріальні цінності і стає предметом задоволення цих потреб; до його сфери належать соціальні умови (наприклад, дохід).

Тому можна говорити про “нове споживання”. Можливості, пов'язані з цим підходом, зазначали К. Прахалад і В. Рамашвані [9], бачачи систему співстворення вартості як результат взаємодії споживача і підприємства. Створюється сфера обміну вартості, яка є результатом відносин замовник-постачальник. У цьому типі відносин формується новий тип актора на ринку: як одержувача і дарувальника вартості – очікування від клієнта впливу на поліпшення вартості пропонованого йому продукту. Активне двостороннє спілкування клієнт-постачальник досягається за рахунок інтелектуальних розподільних мереж і може означати не тільки інформаційні зв'язки, але й зв'язки матеріальні. Ці типи відносин формують новий тип активного клієнта, якого називають просументом. Це людина або організація, яка володіє великими знаннями про продукти і послуги, пов'язані з конкретною маркою або сектором. Часто ці знання передає іншим, зокрема і постачальникам. Це хтось, хто є більш свідомим при ухваленні рішення про купівлю і хоче брати активну участь у розвитку продуктів. Створення просументських груп є однією з цілей RIS. В результаті взаємодії між провайдером (компанією) і просументом нова вартість може створюватись дуже по-різному. Може відбуватись також обмін вартістю на прикладі, коли просумент має місцеві джерела енергії, будучи також споживачем енергії і одночасно її виробником. Свідомий і активний споживач і

одночасно виробник енергії використовує потенціал, який дає сучасна індустрія енергетичного обладнання відновлюваної енергії: сонячні батареї, мікровітряки, теплові насоси, мікробіогазові чи електричні автомобілі. Просументська діяльність (просумент як одержувач і одночасно виробник енергії на власні потреби з метою продажу залишків у мережу), яка пов'язується з ефективним управлінням ресурсами в регіоні, стимулює місцеве підприємництво. "Інтелектуальна" інфраструктура дає змогу ефективно управляти попитом, надає можливості для створення і розвитку інших, гнучких інтерактивних об'єктів і систем з використанням ІКТ. Ідеться про інтелектуальні будівлі, інтелектуальні транспортні системи, мережі медико-санітарної інформації, цифрові технології управління та контролю за наданням суспільних послуг, захисту довкілля і безпеки мешканців, і, нарешті, комплекс складних інтерактивних систем та інструментів з управління суспільними послугами, якими є розумне місто. Розвиток таких об'єктів пов'язаний з рівнем цифровізації в регіоні, який значною мірою залежатиме від його здатності вписатися у програму створення єдиного цифрового ринку [10], який є одним з семи флагманських ініціатив у Стратегії Європа 2020.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Щоб подолати кризу, Європейський Союз потребує розумного та сталого розвитку, що ґрунтується на ефектах впровадження інноваційних рішень і підприємництва.

У програмі допомоги ЄС на 2014–2020 рр. як необхідну умову для підтримки розвитку було прийнято Стратегію розумної спеціалізації.

Розумна спеціалізація вимагає співпраці компаній, дослідницьких центрів, університетів та місцевих органів влади з метою виявлення найперспективніших галузей спеціалізацій, а також слабких сторін і перешкод на шляху впровадження інновацій у регіонах.

Розумна спеціалізація не означає революції у розвитку політики Європейського Союзу. Це концепція вдосконалення існуючих методів стимулювання економічного розвитку шляхом зростання конкуренції та інноваційного підприємництва.

Запропонований метод побудови Регіональної інноваційної стратегії на основі інтелектуального ринку відповідає критеріям оригінальності і новаторства.

Розроблення Регіональної інноваційної стратегії не може бути самоціллю. Наступний етап дослідження буде зосереджений на розробленні моделі реалізації та моніторингу екосистеми інновацій у регіоні.

1. Bresnahan T., Trajtenberg M. *General Purpose Technologies „Engines for Growth?”* // *Journal of Economics*. – 1995.
2. Brzóška J., Pyka J. *Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. TNOiK. – Katowice, 2012.*
3. Bywalec Cz. *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*. – Warszawa: Wyd. PWN, 2007. – S. 13.
4. David P., Foray D., Hall B. *Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9, October 2007.*
5. Hall BH., Trajtenberg M. *Uncovering general purpose Technologies with patent data, [w:] New frontiers In the economics of innovation and New technology: essays In honour of Paul A. David, (eds.) C. Antonelli, D. Foray, B.B. Hall, W.E. Steinmueller, 2007.*
6. Foray D. *Understanding „Smart Specialistaion”, [w:] The questions of R&D Specialistaion: Perspectives and Policy implications, Institute for Perspective Technological Studies. – Joint Research Centre, Seville, 2009.*
7. *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialistaion (RIS3), Komisja Europejska, 2012.*
8. Kardas M. *Inteligentna specjalizacja – (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. „Optimum. Studia Ekonomiczne”. – 2011. – nr 2, WSE, Białystok.*
9. *Identyfikacja Przedsięwzięć Strategicznych Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Śląskiego 2013–2020: materiał na warsztaty.*
10. *Komunikat komisji Europejskiej EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 03.03.2010 r. – S.15.*
11. *Komunikat Komisji Do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Projekt Przewodni Strategii Europa 2020, Unia Innowacji, Komisja Europejska, Bruksela 2010.*
12. *Krajowy Program Reform Europa 2020. – Warszawa, 2011.*
13. *Polityka Spójności na lata 2014–2012. Strategie badawcze i innowacyjne na rzecz inteligentnej specjalizacji. Komisja Europejska.*
14. Prahala K., i Ramaswamy V. *Przyszłość konkurencji. – Warszawa: Wyd. PWE, 2005. – S. 25.*
15. *Regional Innovation Scoreboard, Komisja Europejska, Belgia, 2012.*
16. *Strategia Rozwoju Kraju 2020. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. – Warszawa, listopad 2011. – S. 21.*
17. *Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. – Katowice: TNOiK, 2012.*
18. *Uchwała Nr II/11/2/2003 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25.08.2003 roku w sprawie przyjęcia „Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2003–2013”.*
19. http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm.
20. http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm.
21. http://ec.europa.eu/regionalpolicy/what/future/proposals/2014_2020-en.cfm.